

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:

James Heneage

THE WALLS OF BYZANTIUM: THE MISTRA CHRONICLES

Copyright © 2013 James Heneage

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-00757-2

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

BEDEMI VIZANTIJE

DŽEJMS HENIDŽ

Prevela Branislava Maoduš

Beograd, 2013.

Za Šarlot

VIZANTIJSKO
CARSTVO

M A Ć A R S K A

PROLOG

Carigrad, 12. april 1204. godine

Nije ih čuo.

Aleksije V, vizantijski car, čuo je samo topot kopita s balkona okrenutog prema Hipodromu. Duhove drevnih trkača dvokolicama.

Ponovo se začu kašalj i car se okrenu.

Među stubovima su stajala četvorica varjaških gardista. Svaki preko šest stopa visok, sa svetlom kosom koja je u pletenicama padala s obe strane lica izbrazdanog umorom. Nosili su sekire, a oklop im je bio krvav.

Variagoi. Bogu hvala na njima. Dajte mi vojsku takvih.

„Gde su Franci?“, upitao je.

Jedan od gardista istupi. Glas mu je bio šupalj od iscrpljenosti. „Unutar zidina, veličanstvo. Uspeli su da uđu kroz jednu od morskih kapija. Došli su nam s leđa.“

Nastupila je tišina. Začu se struganje metala o metal kada jedan od njih pritisnu ranu ispod oklopa.

„Garda je držala položaj, gospodaru.“

Mesec je izronio iza oblaka i njegova svetlost obasja oči koje sna nisu vi-dele danima. Aleksije je zapovednika garde poznavao trideset godina. Spustio mu je ruku na rame.

„Ne sumnjam u to, Sivarde. Ne pamtim dane kada nije.“

Odozdo se začu vrisak žene, a potom i tutnjava kada je počela da se ruši neka zgrada. Car spusti pogled.

„Sto četrdeset godina, Sivarde. Ti, tvoj otac, njegov otac... sve te godine.“ Podigao je pogled i nasmešio se. „A sada car od tebe traži da mu još jednom služiš.“

Aleksije priđe i pogleda svakog čoveka ponaosob. „Pratite me“, rekao je.

Koraci petorice muškaraca odjekivali su hodnicima prazne palate dok nisu stigli u dvorište čije su se konture isticale naspram plamena. Prešli su preko dvorišta do jednih malih vrata. Car ih otvori i povede ih niz strmo stepenište izlizano od godina upotrebe.

U podnožju, Sivard uze baklju iz držača na zidu i osvetli put kroz hodnik do vrata na drugom kraju. Car podiže ruku prema gredi iznad vrata i pomeri kamen s reljefom dvoglavo orla.

Vrata se polako odškrinuše i oni uđoše u veliku okruglu odaju koja je zaudarala na prašinu. Podigavši baklju, Sivard se osvrnu i vide odsečene glave kako ga gledaju iz senke. Konstantin, Gracijan, Justinijan i Vasilije Bugaroubica. S plinti ga je prezrivo gledalo osam vekova careva.

U središtu odaje nalazio se neukrašen oltar.

Car se okrenuo. „Pomerite oltar. Ispod njega je prolaz.“

Na trgu pored velike Aja Sofije u Carigradu nalazila se mnogo manja Crkva Svetog Olafa – Crkva Varjaške garde. Pored nje se nalazila uska ulica koja je vodila do Hormizdove luke.

Franci još nisu stigli do ovog dela grada, ali bili su blizu. Zvuci borbe dopirali su od Gvozdene kapije, na kojoj su takođe uspeali da probiju zidine.

Vrata crkve se otvoriše i varjazi jedan po jedan iziđoše na ulicu, tiho se rasporedivši da načine zid od štitova. Potom se pojavio kovčeg koji su na motkama nosila četvorica slugu iz palate.

Sivard je otresao prašinu s ogrtača i raščistio ulicu sekirom. Osvrnuo se. Kovčeg je stigao do malog trga i sluge požuriše prema morskoj kapiji, koja je izlazila na lučko pristanište.

Ali neko je tamo stigao pre njih.

Jedan trgovac i njegov žena klečali su na kolenima, moleći vojnike koji su čuvali kapiju da ih puste da prođu. Žena je stavila deo haljine preko usta da se zaštiti od dima koji je kuljao iz ulice iza njih.

Sivard krenu prema njima, potom zastade i oslušnu. S druge strane dima bilo je ljudi.

„*Saint Denis et Montjoie!*“

Pojavilo se dvadeset utvara, čudovišnih metalnih figura pod stegom s ljljanima. Nosili su štitove i buzdovane, a na šlemovima su im se propinjale ljute zveri. Bili su brojčano nadmoćni u odnosu na četvoricu varjaga, pet na jednoga, ali od varjaga na svetu ne beše boljih ratnika. Bojnim sekirama su kao od šale sekli kroz najbolje milanske oklope i Franci počeo da im padaju

pod noge zdrobljenih lobanja, a krv odsečenih udova lila je na kamene ploče. U borbi su se malo-pomalo povlačili prema otvorenoj kapiji. Kovčeg je već prošao, ali oni više nisu imali vremena. Trgovac i njegova žena bili su pritisnuti uza zid između varjaga i kapije, opčinjeni pokoljem.

„Sklanajte se!“, povika Sivard.

Žena je pala na kolena, stežući u strahu njegovu nogu. Sivard je pogleda. *Ne mogu spasti nju, ali mogu spasti kovčeg.*

Uhvatio je ženu i podigao je – bila je dovoljno lepa. Bacio ju je Francima. Pala im je pred noge, a haljina joj se podigla i otkrila butinu. Bilo je to dovoljno. Jedan od Franaka se sagnuo i pocepao joj haljinu. Podigao je vizir i okomio se na nju, a njegovi pratioci zaurlaše.

„Sada!“, povikao je Sivard i četvorica varjaga se okrenuše, protrčaše kroz kapiju i zaprečiše je za sobom.

Na pristaništu je čekao brod spreman da isplovi. Bilo je to zdepasto trgovačko plovilo zaobljenog dna, a na njemu se vijorila mletačka zastava. Sivard podiže pogled.

Hoće li ih obmanuti?

Kovčeg su utovarili i mornari su bili spremni. Varjazi se ukrcaše i brod se otisnu ka Propontidu*, a vetar zateže i nape jedra kada ih podigoše uz jarbol. Punim jedrima prodoše pored platformi sa ogromnim opsadnim spravama, kojima su rukovali polugoli muškarci, kličući svaki put kada bi vatrena lopta eksplodirala o gradske bedeme. Sivard je video kako još jedan deo bedema klizi u more.

Neće još dugo.

Pogledao je prema horizontu. Njegovi precima doplovili su ovamo u dugačkim brodovima sa ostrva daleko na zapadu, maglovitog ostrva koje se zove Engleska. Prošli su pored ruševina Troje, uplovili u Mramorno more i stigli u legendarni Miklagard** baš kada je zora zapalila zlatom palate i crkve. Plovili su da umaknu Normanima, koji su im ubili kralja pogodivši ga strelom u oko. Došli su da služe caru kome su bili potrebni hrabri i vešti ratnici upravo za borbu protiv Normana. Došli su s mržnjom u srcu i postali prvi engleski varjazi.

Sada su odlazili. Sivard pogleda svoj mač, jabuku u obliku zmajevе glave. On je bio sve što je poneo sa sobom.

I kovčeg.

* Propontida je antički naziv za Mramorno more. (Prim. kor.)

** Nordijski naziv za Carigrad. (Prim. kor.)

Džejms Henidž

Iznenadan nalet vetra nape jedra i brod polete napred. Potom je prošao kroz opsadu i uputio se ka otvorenom moru. Skočio je na noge i pozvao kapetana: „Znaš li kuda idemo?“

Čovek je odmahnuo glavom. „Samo znam da moramo na jug“, povikao je. „Rekli su mi da ćeš mi ti reći kuda.“

Sivard poslednji put pogleda grad. Oči su mu mogle zamagliti i slana izmaglica i suze. Potom je okrenuo glavu prema jugu.

„U Mistru“, rekao je. „Plovimo u Mistru.“

DEO PRVI

MISTRA

POGLAVLJE PRVO

Monemvasija, proleće 1392.

Pticama koje su tog dana letele na jug putovanje obalom do rta Maleja nudilo je pogled kakav je bio još u vreme kada je njihova vrsta nastajala.

S jedne strane se duboko tamno plavetnilo Mirtojskog mora pružalo u bestalasnom miru prema horizontu. S druge je Morejska despotovina nudila lige neravnog priobalnog pojasa s divljim šumama i liticama.

Sve do Monemvasije.

Tamo je Peloponez pružio kvrgav prst u more, a na zglobu mu se ugnezdio grad u kojem se dvadeset hiljada duša komešalo između zidina, što su, činilo se, izrasle iz stena u svom podnožju.

Razbacana po površini mora, belela su se jedra trgovačkih lađa koje su čekale da uđu u gradsku luku na severu, a malo bliže, kod stena na kojima je grad počivao, u moru su se videle figure četiri dečaka kako plutaju na leđima.

Jedan od njih bio je i Luka Magoris. Gledao je zidine Monemvasije i razmišljao.

Dvadeset hiljada nas živi u ovom lavirintu i isto toliko mačaka. Kako li noću uopšte spavamo?

Ova misao mu se javljala i ranije.

Matej, Nikola i Arkadije su makar na tren učitali i bili su suviše daleko da ga napadnu. Luka se okrenu u vodi, tako da mu je čitav grad ležao između stopala.

Iznad njegovih zidina, dižući se iz stena s kojih je upravo uronio u vodu, nalazila se skupina kućica donjeg grada, između kojih su rasli oleander i bugenvilije. Male sobe izlazile su na male balkone, a kuće su se gurale na strmim padinama, poput publike koja zauzima mesta.

Talas ranog sunca okupao je mozaike miliona pločica od terakote i obasjao zaslepljujućom belinom zvonik Crkve Hristosa Elkomenosa. A iznad njega se, ogromna i neumoljiva, nalazila izbrazdana stena Gulas.

Gulas.

Ima li veličanstvenijeg prizora na svetu? Strme litice dizale su se iz oboda donjeg grada, s dubokim ožiljkom stepeništa koje se uvijalo njenim licem.

Lukin pogled pređe stepeništem sve do zidina iznad njega. Pod ovim svetlom bilo je teško videti šta je čoveče, a šta božje delo, dok s bedema ne blesnu oklop. Gore su se, ponad stepeništa, na visoravni koja se blago uzdizala, nalazile palate, crkve i bašte gornjeg grada, domovi najbogatijih stanovnika grada.

Na samom vrhu počivala je ohrabrujuća i upečatljiva zdepasta tvrđava, navodno neosvojiva, dom malog gradskog garnizona. S tornja su visila dva barjaka, mlitavi simboli podeljene lojalnosti ovog malog grada. Da je vetar svežiji, na jednom bi se video dvoglavi orao Vizantijskog carstva, a na drugom crni zamak porodice Mamona.

Luka pogleda svoje telo ispruženo na talasima, uživajući u toploj struji koja mu je milovala leđa poput baršuna. Bio je visok za svojih šesnaest godina i snažne građe. Od očevih podučavanja ratničkoj veštini, ramena su mu postala široka, a ruke mišićave. Noge su mu, međutim, bile dugačke ali krive, jer je mnogo vremena provodio u sedlu. Njegov otac je bio varjaški gardista i rekao mu je da se varjazi nikada ne bore na konjima, da oni štitovima i gvožđem okružuju cara na bojnom polju. Ali Luka je od rođenja pokazao zavidnu veštinu u kroćenju konja. Zato je Pavle Mamona, arhont Monemvasije i njen daleko najbogatiji stanovnik, naložio da se njegova varjaška obuka obogati i Mamoninom konjušnicom.

Luka zaroni glavu u vodu i zabaci je napred, da bi gledao pravo u sunce, a kapi vode pogodiše more oko njega kao kamenčići. Nagnuo se i okrenuo tako da su mu stopala sada gledala prema jugu.

Na jug prema Maleji, a iza rta prema Mistri. Gde bi trebalo da sam sada.

Neko progovori.

„Vidi li se svetionik odatle?“

Bio je to Matej, najbliži njegov prijatelj, koji mu je bio najbliži i po godinama. Doplivao je do njega tako da su im se glave gotovo dodirivale.

„Vatre gore već danima“, nastavio je. „Turci mora da su već pod zidinama Mistre.“ Zastao je da izduva vodu iz nosa. „Trebalo je da očevi puste i nas.“

Naši očevi. Moj otac.

Luka je tog jutra bio veoma oprezan. Čitavu se večnost bešumno spuštao niz drveno stepenište jer je izbegavao stepenice koje škripe. Tiho je uzeo mač

iz škrinje, a potom na prstima izašao na vrata i spustio se na ulicu. Jedna cipela mu je spala, a uličica je bila toliko uska da je mogao drugom rukom da dodirne naspramni zid da je obuje.

Išao je kroz sve kraće senke, a jasmin sa susednog zida mu je češao obraz. Stigao je na mali trg, na kojem je dudovo drvo nudilo hladovinu gušteru, koji je jurio s jednog ugrijanog kamena na drugi.

Tek tada nešto razbi mir uspavanog grada. Glas njegovog oca Josifa.

„Uzeo si svoj rođendanski poklon pre vremena, Luka“, rekao je pokazujući mač. Govorio je tiho. Uvek je govorio tiho. „Nisi mogao da sačekaš da ti ga dam?“

Tišina.

„Da li si hteo da odeš u Mistru?“

Luka je klimnuo glavom.

„Sa ostalom trojicom?“

Ponovo je klimnuo i uspeo da progovori: „Svetionik gori već tri dana. Potrebni smo despotu.“

„Vi?“ Iznenađeno je podigao jednu obrvu. „Četiri varjaška dečaka kojima još ni brada pošteno nije izrasla? Zaista tako misliš?“

„Učio si nas da se borimo, oče. Možemo da pomognemo. Dugujemo odanost carstvu“

„Odanost duguješ arhontu Monemvasije.“

„A ona je deo carstva. Oče, nas za porodicu Mamona ne veže nikakva zakletva kao što veže tebe.“

Josif tada klimnu glavom, gladeći rukom dugačku bradu, koja mu je ležala na grudima poput grba. „Ali dužan si odanost i meni, Luka. Bar toliko da se ne iskradeš poput lopova. I još s mojim mačem.“

„Koji bi trebalo da dobijem za šesnaesti rođendan. Danas.“

Stajali su i gledali se. Luka je video slomljen nos i dugačku grivu boje slame, koja je ocu, raspletена, padala sve do struka, plave oči koje je nasledio kao dar, a koje su poticale s nekog ostrva daleko, daleko na zapadu.

„Mi smo varjazi, Luka“, rekao je Josif tiho, „bilo da smo položili zakletvu ili ne. Ja sam ovde da čuvam arhonta, kao što ćeš i ti jednog dana. Nemamo slobodu da bismo strane.“

„Čak ni kada turska vojska ide na našeg despota i sprema se da uništi našu prestonicu Mistru?“

„Čak ni tada.“

Sada je ležao na leđima i osećao sunce na kopcima. Razmišljao je o očevim rečima i složenim zahtevima dužnosti. Sudario se glavom s Matejom.

„Moram kući“, rekao je okrenuvši se na stomak. „Ako već ne idemo u Mistru, onda bolje da odem do Mamoninih blizanaca. Žele da jašu do konjušnice.“

Majka je na sto stavila Lukinu odeću za jahanje: kožne čakšire, s dodatnim slojem tkanine na unutrašnjoj strani butina kao zaštitom, i nove čizme od grube kože koja se još osećala na štavionicu. Njegov otac je vratio mač u škrinju i zaključao ga.

Hleb, mladi sir i usoljena svinjetina stajali su na ubrusu pored činije sušenih smokvi punjenih kestenjem: bila je to Lukina omiljena poslastica. Zagrabio je šaku smokvi i brzo ih umotao u ubrus.

„Pozliće ti od toliko smokvi“, rekla je Rahela, „a i čuvala sam ih za večeras.“

Okrenula se, smejući se. „O, uzmi ih. Napraviću još.“

Kako je voleo taj smeh. Opčinjavao je oba muškarca u porodici još od prvih Lukinih dana na zemlji. U srednjim tridesetim, Rahelino glatko lice i dalje je sijalo lepotom koja potiče od unutrašnjeg mira. Sve u vezi s njom bilo je nežno.

Luka je zagrlj.

„Budalasto dete!“, nasmešila se i naslonila bradu na njegove grudi kada ga je pogledala. „Josife, reci ovom varjaškom lopovu da ide već jednom u palatu ili nam neće ostati ništa da iznesemo na sto!“

Josif pride sinu i stavi mu ruku na rame pre nego što je stigao da izađe iz kuće.

„Znam da si željan da se boriš za carstvo, Luka“, rekao je nežno. „Za to si se i obučavao čitavog života. Kada dođe vreme, ići ćeš u Mistru, ali ne danas.“

„A zašto ne u Carigrad? Kažu da i tamo još ima varjaga.“

Josif uzdahnu. „Znaš ti zašto. Varjazi su ovde s razlogom.“

Varjazi.

Vekovima su sa slepom odanošću čuvali cara u Carigradu. U Velikoj palati su stajali na masivnim bronzanim vratima. Za vreme carskih audijencija, kada bi car sedeo na uzdignutom prestolu, koji je izazivao veliko strahopoštovanje kod izaslanika, oni bi stajali oko carevog osvećenog tela, uvek s onim dvo-ručnim sekirama, distralijama, na desnom ramenu. Zapovednika garde zvali su akolitom, što znači „pratilac“, pošto je on bio osoba koja je u zvaničnim prilikama stajala najbliže caru. I zaista su imali toliko poverenja u njega da je dobijao velike ključeve grada kad god bi car negde otišao.

Varjazi su se obogatili služeći caru. Kada bi osvojili neki grad, varjazi su prvi birali plen. Kada bi nov car došao na presto, varjazima je bilo dozvoljeno da napune šlemove zlatom.

Luka je znao da su u noći vatre i propasti četvorica varjaga, predvođena njegovim pretkom, donela blago u Mistru i zakopala ga negde na brdu. Govorilo se da je to bilo blago koje bi jednog dana moglo da spase carstvo, a varjazi i njihovi potomci zakleli su se da će ga čuvati dok se ne ukaže potreba za njim. Bio je to razlog zašto su ovde. Kada je normanski knez Vilarduen osvojio Peloponez i sagradio tvrđavu u Mistri, njihovi sinovi bili su primorani da se presele u Monemvasiju. Ali samo su oni znali tajnu gde je u Mistri zakopano blago, a ona se generacijama prenosila s oca na sina.

Sve do...

Do kada? Kada je lanac prekinut? Luka nije bio siguran. Nekako se tajna blaga izgubila i više niko nije pouzdano znao šta je istorija a šta mit.

Večeras će se četvorica varjaga i njihovi sinovi sastati, kao što uvek čine jednom godišnje, da pričaju o mitu, istoriji i ostrvu na ivici sveta koje se zove Engleska. I obnoviće zakletvu na vernost carstvu koje im je pružilo dom.

Kada je stigao do uličice van kuće, Luka se dade u lagan trk, preskakao je po dve stepenice koje su vodile do *mesi odos*, popločane glavne ulice grada. Dućani i taverne bili su još zatvoreni i pospani trgovci pozdravljali su ga u prolazu mumlajući.

Došao je do trga, raskršća s ulicom koja se proteže od morske kapije do gornjeg grada. Kod Crkve Hristosa Elkomenosa skrenuo je levo, gotovo se sudarivši s prodavačicom vode koja je punila šolje na kanapu oko vrata.

Luka skrenu za ugao i vide pred sobom stepenice za gornji grad. Uskoro je na vrhu stepeništa hvatao dah, naslonjen na balkon koji je gledao na lavirint ulica pod njim i more u daljini. Ovde je bilo manje ljudi, manje mačaka i mnogo manje buke. Ovde se nisu o vas češale tovarne mazge dok idete ulicom, niti su vas zaustavljali torbari gurajući vam u ruke robu. Ovde ste se mogli odmoriti na kamenoj klupi u hladu duda ili posedeti malo i osvežiti se pored fontane dok ne saberete misli. I odavde ste mogli nesmetano da posmatrate široko platno mora, s oslikanim jedrima, velikim i malim, koja su prolazila pored Monemvasije u beskrajnoj razmeni između kontinenata, razmeni u kojoj je njegov grad igrao značajnu ulogu.

Luka duboko udahnu. Visoravan i okolne planine i doline behu zastrte prolećnim prekrivačem narcisa, zumbula i ljubičica i opojni miris širio se svuda oko njega. Kako se samo razlikuje od donjeg grada, gde je dašak vetra mogao da donese zadah štavionica, krečana i klanica koje su se nalazile izvan zidina. Nije ni čudo što je Gulas poznat kao *Manexie Kalessie* – Zamak cveća, i što su bogataši odlučili da se baš tu nastane.

Luka je prešao preko trga i krenuo popločanom ulicom prema Crkvi Panagije Odigitrije, koja je mornarima vekovima bila orijentir. S obe strane ulice nalazili su se zidovi velikih vila, a vrhovi čempresa obećavali su hladovinu unutar njih.

Niko nije bio budan u ovo doba osim starog pretora, čiji je posao bio da održava čistoću ulica gornjeg grada i noću pali ulične lampe. Upravo je gasio fitilje petrolejke duž zidova. Odavno je poznavao Luku.

„Nije ti ovde put do palate“, rekao je.

„Danas se nalazimo u tvrđavi“, rekao je Luka, zastavši da dođe do daha, „a kažu da se flota vratila u Paleju.“

„Tamo je, bogami. Ali arhont je neće poslati u Mistru.“

Starac se okrenuo brišući krpom ulje s ruku. „Mogao bi im reći da svetionik gori. Kao da ga nisu videli.“ Čovek je pljunuo i vratio se lampi.

Luka je znao da arhont nije omiljen u gradu. Ali nije bio svestan koliko su građani podržavali novog despota Teodora, kog je njegov brat, car Manojlo iz Carigrada, poslao da ovde vlada. A sada su svetionici goreli i narod je želeo da krene i pomogne da se odbrani prestonica.

Kao što sam ja pokušao jutros.

Luka je sada stigao do crkve i popeo se na stene iza nje, pažljivo izbegavajući poput svile tanku paukovu mrežu koja se pružala između dva dudova žbuna. Sagnuo se da pogleda kapljice svetlucave rose na zategnutim nitima i divio se kako nešto toliko tanano može da odoleva silama prirode.

Možda carstvo ipak može da preživi.

Skrenuvši pogled, pred sobom ugleda plavo prostranstvo Mirtojskog mora i obalu sleva, što se oštro dizala dok je zavijala oko ivice Monemvasijskog zaliva. Magla je i dalje lebdela nad vodom i Luka napreže oči da vidi katarke dvanaest galijs, koje su bile sve što je ostalo od nekada slavne carske mornarice.

Prešao je pogledom na sever, prema luci Kiparisi. Nekada su se tu nalazila brodogradilišta u kojima se koristio hrast i bor s planine Parnon i gvožđe iz peći u Vutami, i u kojima su nastajali brodovi snažni i lepi. Najvećim delom su muškarci iz Monemvasije činili mornaricu, ali otkako je car Andronik pre sto godina raspustio flotu, jedva da je bilo dovoljno brodova da zaštite trgovce koji su krstarili utvrđenim morskim putevima do Carigrada, a kamoli za borbu s Turcima.

Sada se na većini brodova koje je Luka vidao kako prelaze zaliv vijorio mletački krilati lav – bile su to ogromne galijs sa po tri reda vesala sa svake strane, koja su sva istovremeno tonula u vodu u ritmu bubnjeva.